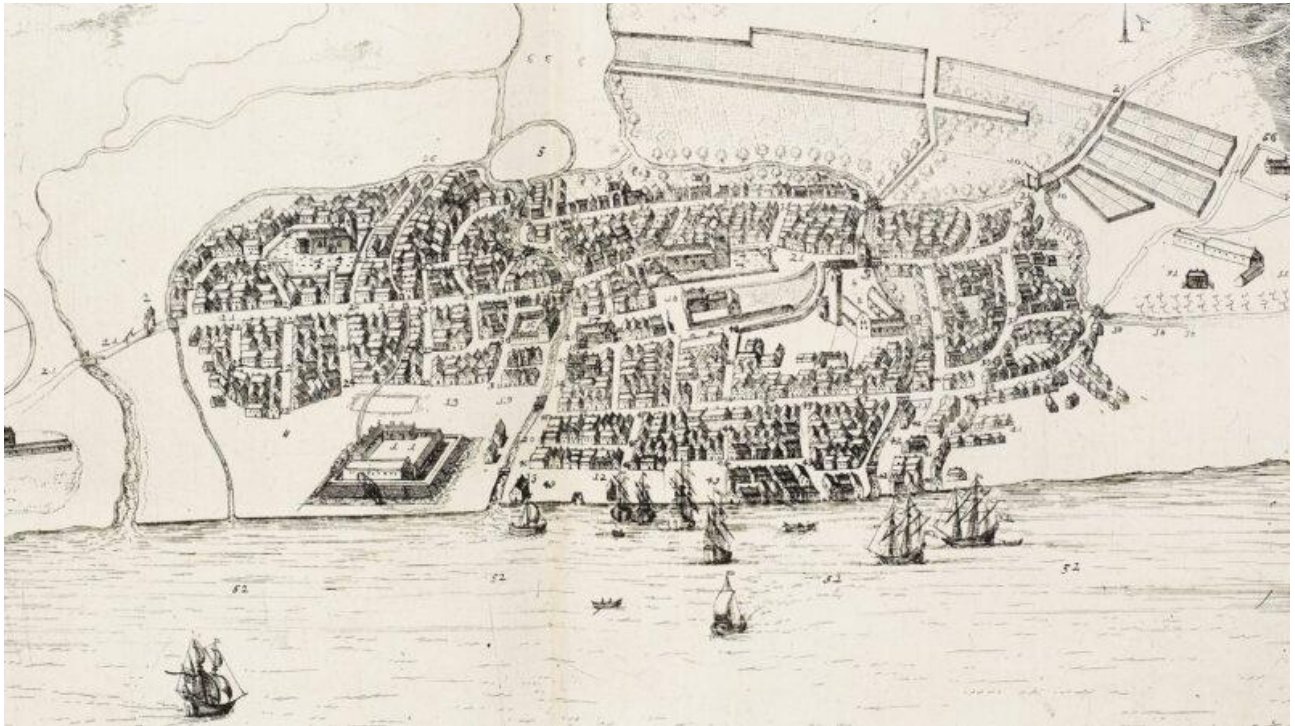

Gå-selv-byvandring: Middelalderens Aalborg

Aalborg i Resens Atlas Danicus 1677

Nu kan du tage på byvandring, præcis når du vil.

Med denne gå-selv-byvandring i hånden er det næsten som at rejse tilbage til middelalderens Aalborg og opleve byen, som den så ud for over 500 år siden. En del af middelalderbyen Aalborg er her nemlig stadig, hvis du kigger godt efter, mens andet ligger begravet under fødderne.

Rejsen går fra Vesterport til Østerport, hvor publikum vil opleve både de synlige og de usynlige spor fra middelalderen. Du kommer forbi steder som Budolfi Kirke, Helligåndsklosteret, Gammeltorv, Rådhuset, Østerå, Algade, Gråbrødreklosteret og Vor Frue kirke, som alle var betydningsfulde steder i middelalderens Aalborg.

Aalborg var allerede i middelalderen (ca. 1050-1536) en af Danmarks førende byer med et blomstrende handels- og håndværksliv. Religionen var stærkt tilstede – der var ikke mindre end tre kirker og tre klostre. At kongen også var meget interesseret i Aalborg bekræftes af, at der allerede i 1000-tallet blev slået kongelig mønt i Aalborg. Arkæologer har for få år siden ved Budolfi Kirke fundet noget, der kan være kongens møntsmedjen.

Byvandringen starter foran Aalborg Historiske Museum i Algade ved Budolfi Plads, hvor Aalborgs Vesterport lå i middelalderen.

Turen varer ca. en time.

[Download kort i stor størrelse](#)

1. Vesterport

Algade 48

Vesterport var i middelalderen den ene af to byporte i Aalborg. De fungerede som en del af byens befæstning, der blev bygget omkring 1320, og de markerede samtidig, hvortil byens love gjaldt. Vesterport var bygget ind i den jordvold, der omkransede byen, og skærmede den mod fjender. Umiddelbart uden for volden var der en 20 meter bred voldgrav, kaldet Vesterå. Selve Vesterport bestod af et porttårn, først bygget af tømmer og siden 1440'erne af teglsten i to etager. Tårnet havde kamtakkede gavle. I tårnets kælder var der siden 1400-tallet indrettet et fængsel, som senere blev kaldt "Rakkerens Hule" – efter rakkeren, byens bøddel. I 1550'erne var byen blevet så stor, at

Vesterport havde mistet sin militære betydning. Fængslet blev anvendt indtil 1700-tallet, hvorefter man rev tårnet ned. Kælderen findes dog stadigvæk og ligger under Algade ud for museet.

2. Skt. Budolfi Kirke

Hvor Skt. Budolfi kirke ligger i dag, har der siden starten af 1000-tallet ligget tre forskellige kirker, viet til den engelske helgen Skt. Budolfus. På Oldengelsk hedder han Bothulf, og han var skytshelgen for rejsende. Den første kirke var lille og af træ. Den brændte ned i 11-1200-tallet, og en ny og større romansk kirke i granitkvadre og teglsten blev bygget. I begyndelsen af 1400-tallet rev man denne kirke ned og opførte en meget større teglstenskirke i gotisk stil med spidsbuede vinduer og døre. Først blev koret, midterskib og sideskibene opført, og i midten af 1400-tallet tilføjede man et tårn. I begyndelsen af 1500-tallet byggede man et kapel i hjørnet mellem tårnet og det søndre sideskib. I dag fungerer dette kapel som våbenhus og indgang til kirken. Her kan man se flotte kalkmalerier fra omkring 1520. Denne kirke blev domkirke i Aalborg stift i 1554. På tagryggen ses et guldkors, der markerer kirkens længde indtil 1941-43, hvor bygningen blev forlænget med et nyt kor.

Katharina afbilledet på muren i våbenhuset i Budolfi Kirke. Hun var en populær helgen i middelalderen og kendes på, at der altid er ild, et sværd og et hjul sammen med hende. Foto: Nordjyllands Historiske Museum.

3. Østerå

Krydset Østerågade-Boulevarden og Algade

Aalborg blev allerede i den tidlige middelalder en vigtig søfartsby, der havde kontakter til Norge, Sverige, De Britiske Øer og senere de tyske Hanseater. Købmænd og andre rejsende kom primært til Aalborg med skib, og især i vikingetid og middelalder var Østerå byens vigtigste havn. Allerede i senmiddelalderen var mange skibe dog for store til at kunne sejle op ad den smalle å. I stedet måtte de ankre op ude på Limfjorden, hvor varerne blev lodset over på mindre både og sejlet ind til byen. Bådtypen "krejlerkåg" blev anvendt af de handlende, som navnet antyder, i Østerå helt op i 1800-tallet.

Hvor Østerågade-Boulevarden og Algade i dag krydser hinanden, var der i middelalderen en bro, Ladebro, over Østerå. Ladebro, som betyder "laste-bro", var et af de steder, man lodsede varer af bådene, så de kunne blive solgt på Gammeltorv eller fra købmændenes huse langs åen, som f.eks. Jens Bangs Stenhus fra 1623-24. I 1872-97 blev Østerå overdækket og omdannet til en kloak. Kigger du mod nord, kan du se Limfjorden, som Østerå løb ud i.

4. Gråbrødrekloster

Algade 19

Aalborg Gråbrødrekloster blev grundlagt omkring 1250 i den ældste del af Aalborg. På grunden og i området omkring klosteret er der fundet spor af en handelsplads fra vikingetiden.

Gråbrødrene var tiggermunke og en del af Franciskanerordenen, som var stiftet i Italien i 1209 af Den Hellige Frans af Assisi. I Aalborg byggede de deres kloster med kirken helt ud til hovedgaden, Algade, og boede der indtil klosteret blev nedlagt i 1530, kort før Reformationen.

Brødrene opførte først en mindre teglstenskirke, som omkring 1300 blev erstattet af en større, 48 meter lang og 12,5 meter bred langhuskirke, også i tegl. Kirken lå, hvor Algade 17-25 ligger nu.

Klosterbygningerne, der lå syd for kirken, opførtes efterhånden, som gråbrødrene fik råd til byggerierne, og klosteret stod først færdigt i begyndelsen af 1500-tallet.

Ønsker du at se ruinerne af Aalborg Gråbrødrekloster, kan du besøge det underjordiske museum, [Gråbrødrekloster Museet](#), som ligger under Algade 19. Adgang sker via elevatortårnet ud for stormagasinet Sallings indgang i Algade.

Ruiner af Gråbrødre klosteret, som i dag kan ses "in situ" i Gråbrødre kloster Museet. Foto: Nordjyllands Historiske Museum

5. Møllen og borgen Aalborghus

Mølleplads

I Kong Valdemars Jordebog fra 1231 nævnes en kongelig mølle i Aalborg. Møllen kan dog allerede være bygget i 1100-tallet. Placeringen nævnes ikke, men der er højest sandsynlig tale om Gammel Mølle, der lå ved den nuværende Mølleplads, hvor du nu står. Mølleplads er den tidligere Mølledam, som var en del af Østerå. Møllen lå på sydsiden af dammen, og møllehjulet blev drevet af vand, der var stemmet op i en møllesø syd for Mølledammen.

Syd for Mølledammen (Mølleplads), i den nuværende Rantzausgade, lå middelalderborgen Aalborghus. Se nummer 11 på kortet.

Borgen blev bygget omkring 1335 og lå godt beskyttet af fugtige kær og enge syd for byen. Aalborghus blev givetvis opført af riddere fra Holsten, som havde Nordjylland i pant. I 1340 overgik borgen dog til kong Valdemar Atterdag. Borgen bestod af en borgbanke på ca. 1500 m² og formentlig også af en gårdbanke, begge beskyttet af flere palisader, jordvolde og voldgrave. Gravene fik deres vand fra Østerå. Adgang over voldgravene fandt sandsynligvis sted via en vindebro. Borgens bygninger var af tegl eller træ.

Under Grevens Fejde i 1534 blev borgen fuldstændigt ødelagt, og allerede i 1535 blev det besluttet at rive bygningerne ned og bygge et nyt og moderne slot i den nordlige del af byen, tæt på fjorden og havnen. Det er det Aalborghus Slot, som vi kender i dag – se nummer 12 på kortet.

6. Hjelmerstald

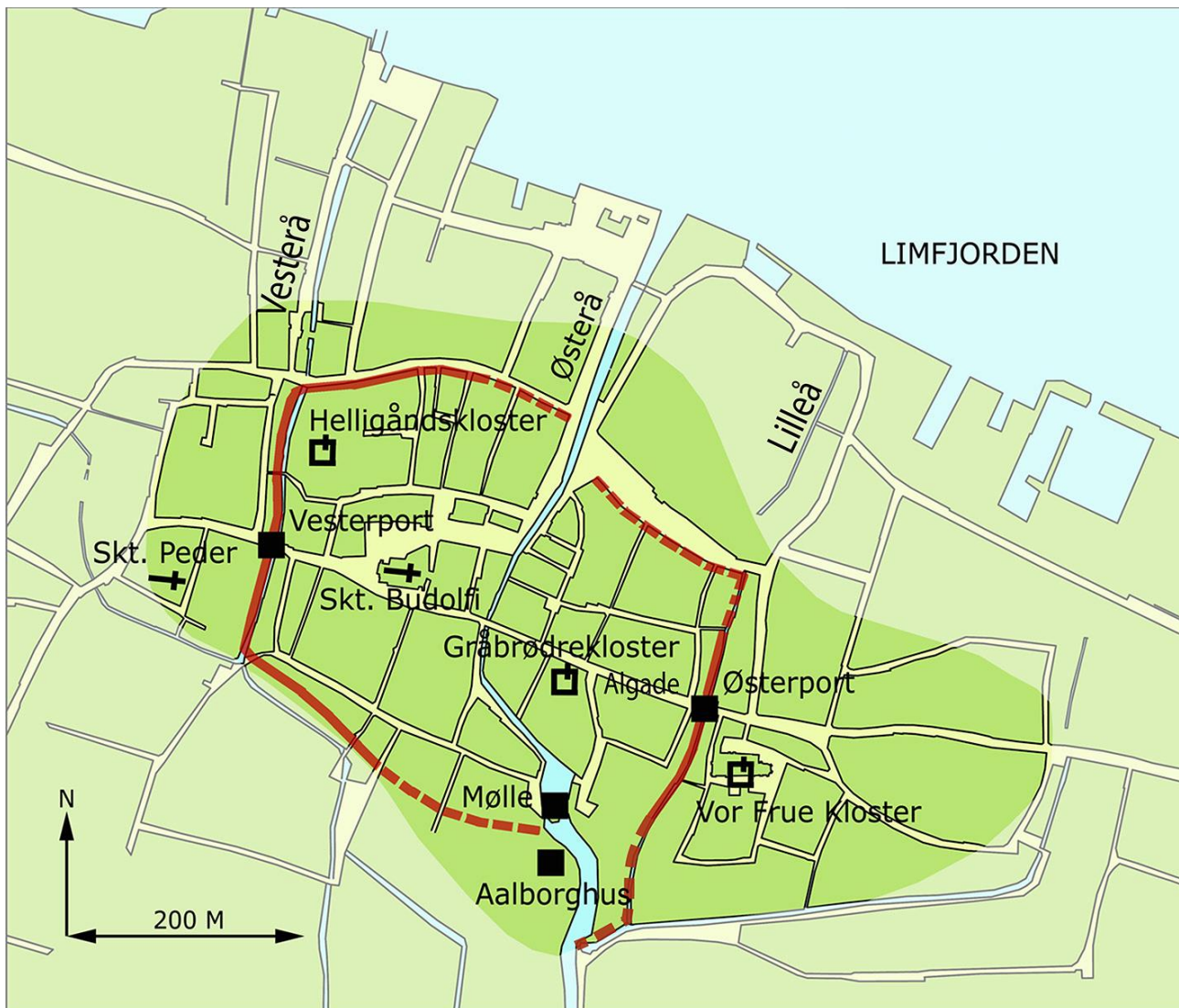
Hjelmerstald, som gaden ser ud i dag. Foto: Nordjyllands Historiske Museum

Lige øst for Mølleplads ligger en lille gade kaldet Hjelmerstald.

”Hjelmer” kommer af det gamle danske ord ”hælmis”, som betyder hest. I 1464 gav kong Christian 1. lov til, at man på kongens jord nær Vor Frue Kirke måtte anlægge stalde, da der ikke længere var plads på Aalborghus borg til alle hestene. Området har da sandsynligvis været stedet for middelalderborgens hestestalde. Gaden har været der siden middelalderen, da det var den eneste adgang til Gammel Mølle fra øst. Under nogle af husene i gaden er der fundet rester af huse fra 12-1300-tallet. Indtil 1700-tallet var Hjelmerstald del af et fattigt håndværkerkvarter, hvor der boede mange familier i et hus.

7. Østerport

Bredegade (Mellem Peder Barkes Gade og Vor Frue Stræde)

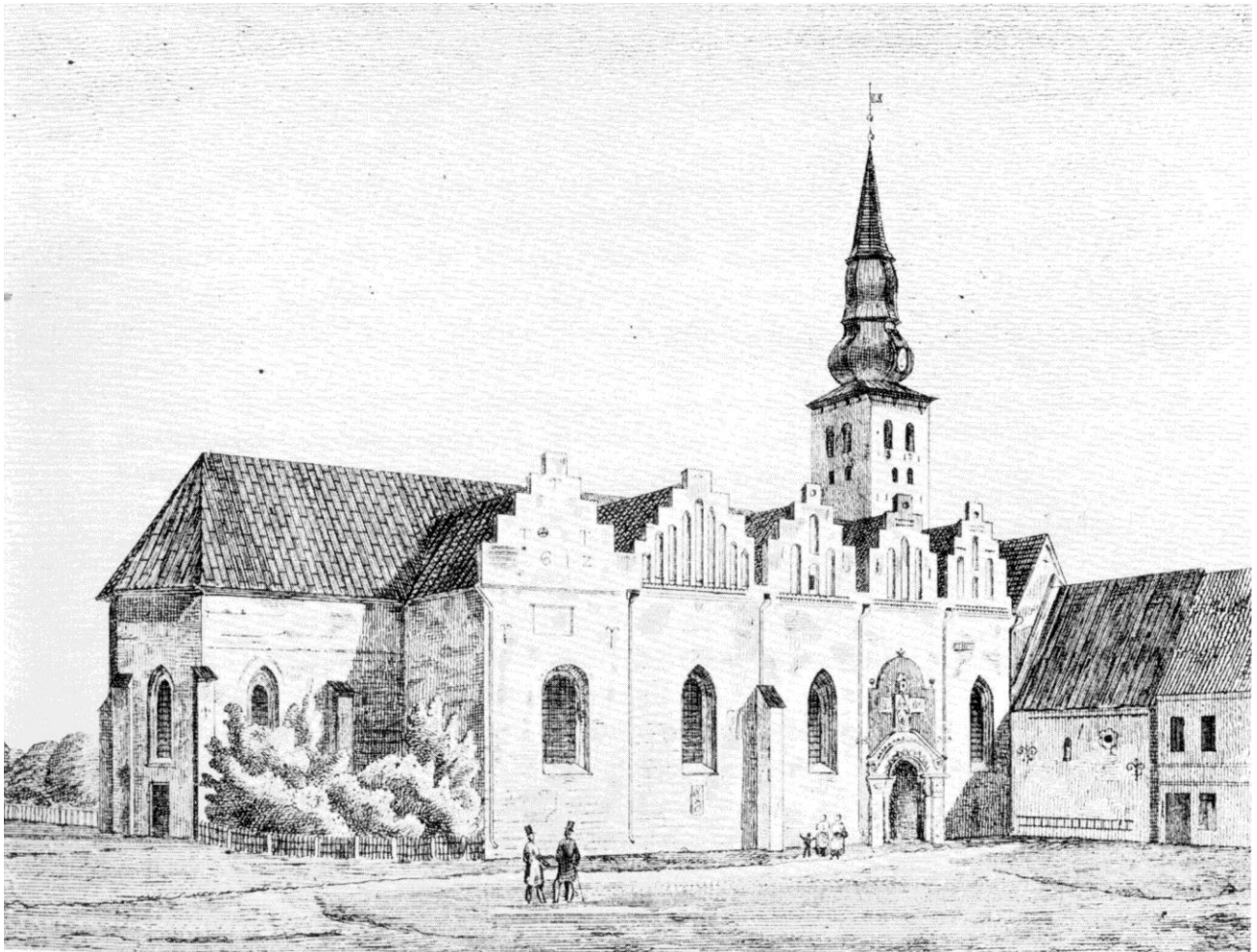

Aalborgs middelalderlige udstrækning, omkring år 1530. Den røde linje markerer voldene og de sorte firkanter på den røde linje viser Vesterport og Østerport.

Aalborg havde ingen bymur i middelalderen, men var beskyttet af volde med palisadehegn og brede vandfyldte voldgrave, der omkransede byen, og af selve landskabet. Rundt om Aalborg var der meget vådt: mod syd var der sumpede enge og fugtige kær. Mod øst var der lavtliggende strandenge og moser, og Limfjorden beskyttede mod nord. Kun mod vest var der tørt og lettere fremkommeligt.

Østerport lå ligesom Vesterport på hovedgaden Algade, som i middelalderen hed Søndergade. Selve Østerport var markeret af et porttårn placeret i volden. Også her har porten sikkert oprindeligt været bygget af træ og så erstattet med et teglstenstårn engang i 1400-tallet. Øst for porten førte en bro over voldgraven, Lilleå. Som byen voksede mistede Østerport sin betydning. Efter Reformationen i 1536 opførte man en ny Østerport ved Østergravens Å længere mod øst, og det middelalderlige porttårn blev fjernet.

8. Vor Frue Kirke og kloster

Vor Frue Kirke – den toskibede gotiske langhuskirke opført i 1400-tallet – som den så ud ,før den blev revet ned i 1877.

Vor Frue Kirke havde fra 1100-tallet to funktioner. Den var sognekirke i Vor Frue sogn og samtidig klosterkirke for nonnerne i det tilbyggede kloster.

Klosteret bestod af en romansk kvaderstenskirke fra 1100-tallet med klosterbygningerne liggende syd for kirken. I 1400-tallet ombyggedes kirken til en toskibet gotisk langhuskirke af teglsten med høje, spidsbuede vinduer og kamtakke gavle samt et tårn i vest. Klosteret blev nedlagt senest i 1567, men kirkens funktion som sognekirke fortsatte. Bygningerne forfaldt langsomt, og endelig i 1877 blev kirken, som det sidste, nedrevet. Herefter byggede man en nyromansk teglstenskirke, som stod færdig i 1878.

Billedkvaderen fra den middelalderlige portal med kong Herodes. Foto: Nordjyllands Historiske Museum

I vestgavlen på denne kirke kan du stadig se en portal, som er fra den romanske kirke. Portalen er opført i engelsk-normannisk stil med rullestave (små "pølser") og en meget karakteristisk zig-zag frise i rundbuen over døren. Rundt om portalen er der ni billedkvadre. Når du står og kigger på portalen, forestiller de (fra venstre mod højre): Kong Herodes, en basilisk (et græsk fabeldyr, der er en blanding mellem en hane og en slange), en drage, Lazarus' opvækkelse, den tronende Kristus (i midten), Flugten til Ægypten, en løve og en sfinks. Lige over døren ses Skt. Peder.

9. Gammeltorv

Gammeltorv med Rådhuset og Østerå i forgrunden. Maleri fra 1851.

Gammeltorv var byens torv fra slutningen af 1200-tallet. På dette tidspunkt blev det blot kaldt "torvet", og det kom først til at hedde Gammeltorv, da Nytorv blev anlagt i 1604.

De handlende kom fra nær og fjern for at købe og sælge varer i en by, der havde gode kontakter med blandt andet de nordtyske købmænd fra Hansaforbundet. Saltede sild i tønder blev solgt i store mængder og var en af Aalborgs største eksportvarer. Fiskene blev fanget i Limfjorden, især om foråret, og saltet med godt salt fra Tyskland eller Læsø. På torvet blev der afholdt markeder, hvor man solgte dagligvarer som brød, kød, fisk, fjerkræ og grøntsager til byens borgere.

Det var også stedet, hvor borgerne afholdt byting under åben himmel, og et rådhus bliver omtalt første gang i 1431. Det lå på nordsiden af torvet, som det også gør i dag. Den nuværende bygning er fra 1762, men anvendes i dag kun ved særlige lejligheder som bryllupper.

10. Helligåndsklosteret

Der er adgang til søstergården via C.W. Obels Plads. Brødregården er i dag klosterets have og ligger syd for søstergården.

Helligåndsklosteret. Foto: Nordjyllands Historiske Museum

I 1431 blev der oprettet et Helligåndshus og -hospital i Aalborg af fru Maren Hemmingsen, en almindelig borger fra byen. 20 år senere blev dette hus til det første Helligåndskloster i Danmark. Klosteret lå i den middelalderlige bys nordvestlige udkant, tæt på byens vold og voldgrav.

Klosteret var et dobbeltkloster for både brødre og søstre, og deres vigtigste opgave var at hjælpe og pleje fattige og syge samt hitte- og spædbørn. I de omtrent 100 år klosteret fungerede, blev der bygget et stort anlæg bestående af to adskilte fratergårde, en til munkene og en til nonnerne, med tilhørende bygninger og en kirke (med tårn) mod syd.

I Brødregårdens østfløj, i kapitelsalen, findes der stadig fine kalkmalerier fra 1512-20, som bl.a. forestiller en nøgen heks, der forsøger at lokke en stakkels mand væk fra Gud.

Dette kalkmaleri i Helligåndsklosteret viser en rig borger, måske en købmand, der bliver lokket i synd af en nøgen heks. Hun kendes på sine omvendte fødder. Foto: Nordjyllands Historiske Museum

Klosteret blev nedlagt i 1530, og bygningerne blev omdannet til byens hospital få år efter. I 1554 fik Aalborg Katedralskole, kaldet Latinskolen, dele af bygningerne til deres brug, og kirken blev nedrevet. I dag er der indrettet 28 seniorboliger i de gamle klosterbygninger.